

Jens Fiil, svarvare

EN SPRINGPOJKE är det nog som kommer cyklande emot oss på dagens första bild – i varje fall verkar han på pakethållaren ha något som han för säkerhets skull håller fast med högra handen.

Han rundar just ganska fridfullt en bil vars strömlinjeform formligen ropar sent 30-tal och han är lyckligt ovetande om att han färdas på vad som senare tänktes bli Engelbrektsleden.

Ni minns: den där brusande trafikleden för vilken en hel del gammal god bebyggelse offerades och som sedan aldrig tycks bli av. Husraden till vänster på bilden borde t ex självfallet ha restaurerats och fått fortsätta att ingå i den naturliga kvartersensemble som den var en del av.

FÖR DETTA ÄR ju "baksidan" av det kvarter som bildar Lilla Torgs västsida med sina korsvirkeshus och som på Larohegatan fortsätter med ännu ett (dess värre hårdrenoverat) hus vars portbjälke skvallrar om hög ålder.

(Bakom namnet Larohegatan ligger förresten en 1707 avliden perukmakare, handlande och traktör Leonard de la Rose, något som i folkmun gav upphov till förvrängningen Larose gata och därefter, först dokumenterat 1744, till namnet Larohegatan. Allt förstås enligt Leif Ljungbergs Gatunamnen i Malmö.)

Vi talade om bilens form, och den stämmer väl med bildens ålder. Detta är nämligen ännu ett av Holger Amundins 30-talsfotografier som vi visat så många av. Tidningen som ynglingen på trappan till porten till vänster sitter och läser bör bära dateringen den 21 juni 1939, för då togs bilden.

Huset längst till vänster med sina lustigt utsnirklade fasader hyste som synes en på annan plats fortfarande existerande firma som under senare år här på Engelbrektsgatan dekorerade fasaden med ett par jättelika jeans. Vad som hände med möbel- och fruktaffärerna längre ner i gatan vet vi däremot inte.

Och vi kan ju sedan vi nu rasat lite över rivningarna i alla fall konstatera att huset som skymtar

En rätt färsk låghusidyll på Jöns Filsgatan

längst till höger, på hörnan till Jöns Filsgatan, har fått stå kvar och kostats på en stilig restaurering.

KASTAR VI på dagens andra bild en blick ner i Jöns Filsgatan möts vi av en låghusidyll som kunde fresta till en alldeles för tidig datering. Bilden är nämligen i Gamla Malmö-vandrarnas sammanhang alldeles ovanligt ny, tagen i mars 1973.

Vi hurrar för detta och slår förstås också upp gatans namn – fast när vi läser Ljungbergs text undrar vi om vi inte varit inne på den saken tidigare. I alla händelser är den namnad efter en "rockedrejare", d v s svarvare, Jens Fiil som bodde här på gatan ungefär åren 1645–85.

1710 och flera gånger senare förvrängs detta mindre vackert till Fylegatan, ett namn som någon gång också fått gälla en bit av gatusträckningens fortsättning på andra sidan Engelbrektsgatan, d v s Landbygatan.

DEN SER VI en skymt av mynningen av på dagens första bild, och på dagens tredje, den trespaltiga t v, har vi med fotografen ställt oss vid eller nära intill dess andra mynning, den i Lilla Torg. Det vi ser långt ner på bilden är alltså åter Jöns Filsgatan (och här

verkar det förresten redan vara ett hål på dess sydsida) och allra längst ner i fonden har vi åter Västra skolan vid Ostindiefararegatan.

Bilden tycks enligt arkivstämpelein vara tagen i oktober 1959. Då stod alltså ännu Landbygatan södra hörnhus till Engelbrektsgatan kvar med sina runda vindskupor. Över huvudena på ungdomarna som kommer gående mot oss men långt nere i Jöns Filsgatan sticker det ut en skylt för något annat som försvunnit: restaurang Druvans bakficka Trånga Västen, ett enligt vissa kolleger rätt lyckat försök att skapa en glammande ölstuga.

Resten av bildmotivet, minus hästskjutsen, är ju fortfarande välbekant. Återstår gatunamnet: det syftar på skomakaremästaren Christian Hansen Landby och hans son handlanden Hans Christensen Landby vilka åren kring 1700 ägde ett hus på hörntomten där saluhallen numera ligger.

Punkt

Här bodde Jöns Fil, en "rockedrejere"

DEM VAR JÖNS FIL?

Frågan brukar inte plåga oss särskilt ofta, men den tränger sig på inför dagens glasplåt, för den är förstas från Jöns Filsgatan, det har ni redan sett på skolbyggnaden i fonden.

Alltså lämnar vi ordet åt Leif Ljungbergs Gatunamnen i Malmö:

"Gatan har sitt namn efter 'rockedrejeren' (svarvaren) Jens Fil, vilken under åren c:a 1645-1685 bodde vid denna gata."

Första gången namnet nämns, 1652, blir det enligt Ljungberg genom en felskriv-

Glasplåten

Ur Küllers arkiv

ning "Jens Wilds Gade", men redan tio år senare hittar man formen "Jens Fils strede", och den nuvarande formen dyker upp första gången 1822. Ett större antal gånger mellan 1710 och 1850 träffar man också "Fylegatan", en förvrängning som ju inte låter särskilt vacker. . .

I FONDEN alltså Västra skolans nybygge som, läser vi Sydsvenskans aftonnummer den dagen, invigdes lördagen den 1 september 1883 året av Petri-prosten J A Olin i närvaro av "rektor Wählin och pastor Wahldorff samt en del af barnens mödrar och andra anhängare. Akten försiggick i den s. k. examenssalen på andra våningen, som bildas derigenom att en lös vägg mellan två läsrum undanskjutes, hvarigenom plats

beredes för flera hundratals barn." Det hela började och slöt med psalmsång.

Ett par dagar innan, i morgonnumret den 30 augusti (jodå, Sydsvenskan kom två gånger om dagen, fast inte söndagar), läser vi mera om "vestra folkskolans nya prydliga tvåvåningsbyggnad" på "den gamla vestra skolans och fattighusets tomter i förbindelse med Drottning Josefinas slöjdskola vid Hjortackegatan":

"Byggnaden, som är uppförd af byggmästaren P. Olander för en kostnad af c. 75,000 kr., innehåller 8 folkskolerum, hvarstera afsedt för 50 lärjungar, samt 5 småskolerum, hvarstera för 30 barn. Dessutom finnas der bostäder för förste läraren och vaktmästaren. Denna skola är liksom den gamla endast afsedd för flickor, hvilka här till ett antal af mellan 7- à 800 komma att erhålla undervisning."

SAMTIDIGT invigs fö en annan ny skola som "ligger på Kirsebergsbackar och är afsedd för både gossar och flickor". Båda dessa "särdeles vackra" skolhus ritades av den i sammanhanget oundvikliga teknisktorn John Smedberg. "Byggnadsarbetet "började ungefär samtidigt på båda, i slutet af Maj 1882" - och efter bara ett drygt år var de invigningsklara. Tala om byggnadstakt!

Flickorna förblev dock inte alldeles ensamma i Västra skolan, läser vi, för "med nästa års ingång" realiserades i nybygget "en plan, för hvars förverkligande folkskoleinspektören länge arbetat. I husets södra ända har nemligen inredts ett

Vem var Jöns Fil som fått ge namn åt den här gatan?, enligt Leif Ljungberg en "rockedreje-re" som bodde här på 1600-talet.

s. k. internat, en vårdanstalt för gossar, som är någonting alldeles nytt för vårt skolväsen. Internatet innehåller sofrum, en slöjdsal och en skolsal samt bostäder till föreståndaren och slöjdläraren."

NU HAR VI lämnat så stort utrymme åt kollegan från 1883 att vi knappt hinner titta på bilden. Men mycken tid behöver vi inte spilla på dateringen, helt enkelt därför att den verkar rätt omöjlig. Tidigast alltså 1883. Se-

nast 1920-tal, eftersom de gamla hörnhusen står kvar nere vid den gatusträckning som just här byter namn från Ostindiefarare-till Långgårdsgatan.

Resten av husen står kvar den dag i dag, och till bebyggelsen återkommer vi. Och folklivet är obetydligt. Luppen upptäcker dock nere vid skolan en pojke med ett antal föremål som ser ut som förtenta grytlock, och framför honom svänger en dam i mörk kappa och dito schallet om hörnet till Långgårdsgatan. I mörkret långt till höger trycker två flickor intill planket, men de är så små att de nog inte börjat än på Västra skolan.

OCH, SAGER VI fast mest på känn, Axel Sjöberg tog nog bilden.

Punkt